

Luka Petrkač

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest
(19. i 20. stoljeće)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Lovstvo u Civilnoj Hrvatskoj u ranom novom vijeku

Sažetak:

Autor ovoga rada proučava problematiku lova i lovstva na prostoru Civilne Hrvatske u razdoblju ranoga novog vijeka. U uvodnom dijelu rada čitatelj će biti upućen u problematiku samoga teksta te razloge njegova pisanja. Zatim će u glavnome dijelu rada biti iznesene informacije o samoj povijesti lova i o lovu na prostoru Hrvatske i Slavonije. U radu se, također, obrađuje tema vezana uz veleposjede i njihovu značajnu povezanost s lovom kao djelatnošću i rasonodom. Donošenjem podataka o vrstama divljači, koje su obitavale u lovištima na prostoru Hrvatske i Slavonije te opisivanjem samih tehnika lova, oružja i njegove namjene, naglašava se važnost lova u razdoblju ranoga novog vijeka.

Ključne riječi:

lovstvo, veleposjedi, divljač, tehnike lova, oružje, Hrvatska, Slavonija

Uvod

Na sam spomen riječi *lovci* i *lov* u današnje se vrijeme kod mnogih ljudi razvijaju uglavnom negativne asocijacije. Često ljudi odmah pomisle kako je lov povezan s krvoločnim ubijanjem životinja koje nisu u mogućnosti samostalno se obraniti te kako su ti surovi postupci zapravo postupci prožeti neobzirnim odnosom prema prirodi koja okružuje čovjeka.

Zbog loše predodžbe koja vlada u društvu i dijelom zbog osobne autorove involviranosti u tu djelatnost koja se nosi s brojnim izazovima modernoga vremena, došlo je do odluke o podrobnijem bavljenju problematikom lovstva na prostoru Civilne Hrvatske u periodu ranog novog vijeka. *Lovstvo* i *lov* mnogo su složeniji pojmovi nego što ih se često vrlo negativno predstavlja u dnevnoj komunikaciji. Razumijevanje istih zahtijeva određeno znanje o prirodi, o ponašanju prema njoj samoj, o rukovanju oružjem, o divljači i o još mnogo drugih sličnih čimbenika. Pojmovi lovstva i lova povezani su i sa svim prirodnim aspektima koji su zapravo teme istraživanja kojima se bavi tzv. ekohistorija. Ekohistorija je znanstvena disciplina koja proučava šume, rijeke, poljoprivredne površine i proizvodnju na njima. Profesionalizacija lova i lovstva počela je kada su se sredinom 19. stoljeća, u razdoblju kada je ukinuto kmetstvo, počeli donositi brojni zakoni i regulative.¹ Prije toga pravo lova pripadalo je samo plemićima i vladarima, koji su ga, pomoću brojnih odredbi i vojne sile, ljubomorno čuvali. Proučavanjem teme lovstva u Civilnoj Hrvatskoj u ranom novom vijeku, i u tu svrhu, korištenjem svih potrebnih izvora i sekundarne literature, pokušat će se dočarati kako je lov izgledao u ranom novom vijeku na prostoru Civilne, odnosno Banske Hrvatske. U prostor Banske Hrvatske ubrajaju se prostori današnje SZ Hrvatske i Slavonije, koje su bile pod upravom bana i brojnih veleposjednika.

Cilj je ovoga rada proučiti neke od zakonskih regulativa koje su opisivale pojedine situacije vezane uz lov i divljač te oruđe, tehnike, vještinu i tijek lova. Za takve situacije bit će navedeni stvarni primjeri vezani uz lov i lovstvo na konkretnim posjedima.

Povijest lova

Lov je, uz sakupljačku aktivnost i ribolov, jedna od najstarijih ljudskih djelatnosti. Lov se također može definirati kao višestruko iskorištavanje prirode korištenjem životinjskih resursa. Prvi ljudi hranili su se samo biljnom hranom, sve dok nisu počeli izrađivati oruđe i oružje i tražiti izvor hrane u životinjama iz njihove okoline. U razdoblju između 140 000 i 100 000 g. pr. Kr. ljudi su stanište dijelili sa špiljskim medvjedima i lavovima, mamutima, vunastim nosorozima, divljim konjima i govedima, orijaškim jelenima te brojnim drugim vrstama. Osim mesa, čovjek je od životinja dobivao i krzno koje mu je služilo za odijevanje, pokrivanje dijelova tijela i za izradu prostirki za ležajeve. U neolitiku, uz ljudske kosti, pronalazimo i kosti psa. Isprva je čovjek ubijao i jeo pse, ali ih je zatim postupno počeo pripitomljivati i koristiti kao pomoć u lovu. Prvi arheološki

¹ Stjepan Darabuš, Ivica-Zvonko Jakelić, Darko Kovač, *Osnove lovstva* (Zagreb: Hrvatski lovački savez, 2008), 5.

ostaci pasa u Europi nađeni su u Danskoj.

U neolitiku, par tisućljeća prije rođenja Krista, čovjek je uvelike razvio i stočarstvo i ratarstvo.² O tome svjedoče primjeri egipatske i mezopotamske poljoprivredne tehnologije. No, osim razvojem takve poljoprivredne tehnologije, ljudi su se i dalje bavili lovom kao dodatnim izvorom hrane, kao rasonodom, a bio je i svojevrsna dobra vježba za razne ratne vještine u doba kada je vladao mir. Na prostoru Bliskog istoka razvijen je bio lov sokolovima ili tzv. sokolarenje. O važnosti koja se pridavala lovu svjedoči nastanak brojnih božanstava koja su štitila lovce i lov. Pa tako u Babilonu nalazimo boga Nimroda, u Grčkoj božicu Artemidu, a u Rimu božicu Dijanu.³ Prvi koji su postavili neke temelje lovnom pravu bili su Rimljani. Oni su donijeli brojne zakone kojima su uredili način lova i lovostaja različitih vrsta divljači itd.

S obzirom na to da je lov bio razvijen diljem staroga svijeta pretpostavlja se da je bio razvijen i na prostoru srednjovjekovnog hrvatskog kraljevstva. No, kako o tome nema mnogo pouzdanih zapisa, može se samo nagađati kako je lov u ranom srednjem vijeku izgledao. Ipak postoji spomen jednog dvorskog sokolara (*falconarius*) po imenu Apric (1070.-1078.) na dvoru kralja Petra Krešimira IV. iz čega se može zaključiti da je na našem prostoru bio razvijen lov na ptice uporabom ptica grabljivica, no isto se tako ne može isključiti ni prakticiranje lova na ostalu divljač.⁴ Ni u srednjem vijeku lov nije izgubio veliko značenje za čovjeka, samo mu se promijenila svrha. Umjesto percepcije lova kao dodatnog izvora hrane, on je postao šport, rasonoda i zabava pretežito plemića i vladara. U to doba pravo lova bilo je regalno pravo i pripadalo je isključivo vladaru i plemićima, dok je kmetovima i građanima lov bio zabranjen i ako bi bili uhvaćeni s divljači slijedile su stroge kazne.⁵ Takvo stanje u lovstvu i lovu potrajalo je do ukinuća kmetstva, iako se i nekoliko desetljeća nakon toga čina nailazi do velikaške i plemićke zloporabe i manipulacije. Tada se u djelatnost polako uključuju i nekad podređeni kmetovi i dobrostojeći građani. Od tada počinje razvoj lovstva kao privredne djelatnosti te dolazi do njegove organizacije i regulacije. Donose se zakoni o oružju, lovostajima, lovištima itd.

Lov u Hrvatskoj i Slavoniji

Tijekom novog vijeka prostor današnje Hrvatske bio je vrlo složen što se tiče uprave. Naime, na tom prostoru ispreplitale su se osmanska, habsburška i mletačka vlast i uprava. Zemlja je bila podijeljena na brojna vlastelinstva nad kojima su upravnu i sudsku vlast vršili feudalci, odnosno velikaši i plemići. Pravo lova pripadalo je isključivo plemićima i bilo je jedno od brojnih regálnih prava. Regalno pravo lova bio je plemićki beneficij koji je na svom posjedu uživao samo feudalni gospodar, usprkos tome što se po prirodnom pravu, tijekom cijelog starog i srednjeg vijeka, divljač nije smatrala ničijim vlasniš-

² Isto, 5.

³ Isto, 6.

⁴ Emilije Laszowsky, „Pravno-povjestni podatci o lovu u Hrvatskoj,“ *Šumarski list* 8 (1900): 440.

⁵ Darabuš, Jakelić, Kovač, *Osnove lovstva*, 6.

tvom.⁶ Da je lov regalno pravo vidi se prema jednom podatku iz 1678, u kojem podložnici na međimurskom vlastelinstvu traže da im se dopusti slobodan lov, na što im je kraljevska komisija odgovorila da „lov nije zanimanje kmetova, da ne može priskrbiti neku korist razvoju njihova gospodarstva jer je to regalno pravo gospodara, te da odustanu od te ‘fantazije’“ (kako komisija naziva taj zahtjev, op.a.).⁷ Plemići i kraljevi smatrali su divljač svojim vlasništvom te su ju time na neki način zaštitili od nekontroliranog lova brojnih kmetova, ali su također stvorili i odbojnost prema lovu. Iz tog su se razloga ljudi često odavali krivolovu. Takvim se ponašanjem dovodilo do smanjenja brojnosti životinjskih vrsta koje su boravile u šumama Civilne Hrvatske. Kao što je već rečeno, lov je bio vezan za vlastelinstva, točnije za velike šumske komplekse koji su se nalazili u sklopu vlastelinstava. Velikaši su organizirali velike lovnne zabave po uzoru na one koje su organizirali austrijski dvor, knezovi i grofovi. Na te zabave bili su pozivani drugi europski plemići, palatini i banovi pa čak i članovi kraljevske kuće.⁸ Kmetovi su mogli služiti samo kao goniči divljači, sakupljači odstrijeljenih životinja i posluga na zabavama plemića nakon lova. Nakon što je Slavonija oslobođena od Osmanlija, kada su se plemići mogli baviti drugim poslovima osim ratovanjem, lov je postao svojevrstnim oblikom zabave i rasonode. Dakako da se lovilo i za vrijeme ratova, ali takav oblik lova bio je s namjerom osiguravanja hrane. Njega su prakticirali brojni vojnici koji su sudjelovali u višemjesečnim vojnim kampanjama. Takav oblik i percepcija lova kao zabave preuzima se s austrijskog područja.⁹

Što se tiče područja koje je bilo pod upravom Osmanlija (dijelovi Dalmacije i Slavonije), tamo su također postojale posebne odredbe i posebni zakoni vezani uz lov. Poznato je da je temelj osmanskog prava šerijat, tj. skup vjersko-pravnih propisa koji su se odnosili na javni i privatni život svih ljudi koji su živjeli na području carstva. Nova kodifikacija šerijata izdana je tijekom vladavine sultana Sulejmana I. Veličanstvenog (1520. – 1566.) pod nazivom *Multeka*, a sastojala se od 57 knjiga. Lov je obrađen u pedesetoj knjizi pod nazivom *Said*. Knjiga sadrži opise postupaka s ulovljenom divljači i propise pravne prirode koji se odnose na sam lov divljači. Prema tim odredbama, lov je bio dozvoljen pomoću lovačkih pasa i drugih životinja poput sokolova i uz korištenje željeznog oružja (strijela, mač, koplje, sablja) te samo s ciljem dobivanja mesa divljači koje se smije jesti po Kur'anu ili radi dobivanja kože, dlake, perja i kostiju one divljači koja se ne jede. Također je dozvoljen i lov radi obrane.¹⁰ Divljač je tretirana kao slobodna stvar; pravo lova bilo je opće i neograničeno, svi su mogli loviti gdje su i koliko htjeli, uz uvjet da ne prave štetu drugima.¹¹

Tadašnja Slavonija, danas područje sjeverozapadne Hrvatske, bila

⁶ Laszowsky, „Pravno-povjestni podatci o lovu u Hrvatskoj,“ 441.

⁷ Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća* (Zagreb: JAZU, 1980), 456.

⁸ Mira Kolar-Dimitrijević, „Lov i plemstvo u Hrvatskoj i Slavoniji,“ *Ekonomika i ekohistorija* 5 (2009), 45.

⁹ Isto, 45.

¹⁰ Mladan Vidović, *Povjesnica prava lova i lovnog prava kod Hrvata* (Split: Columna, 2009), 82.

¹¹ Isto, 84.

je podijeljena na vlastelinstva čiji su gospodari imali pravo lova na svojim posjedima koje im je podijelio kralj kao vrhovni vlasnik sve zemlje. Kako su dobili pravo lova, tako su mogli i bez njega ostati. Vlast se crpila iz vlasništva nad posjedom, a pravni izvori lova učvršćivali su se donošenjem općih pravnih propisa na temelju odnosa ugovorenih između gospodara i podanika. Takvi propisi najčešće su sadržani u urbarima.¹²

Prvu zakonsku odredbu koja se tiče lova u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu donio je 1504. kralj Vladislav II. Jagelović. U toj se odredbi kmetovima zabranjuje lov na svu divljač na prostoru cijelog kraljevstva i donose se kazne koje će ih zadesiti ako budu uhvaćeni u njemu.¹³ Razlog tako drastičnoj odredbi primjetan je u činjenici da su do toga trenutka kmetovi mogli slobodno loviti raznovrsnu divljač po šumama vlastelinstava na kojima su boravili, pritom sve više zapostavljajući poljoprivredne poslove poput vinogradarstva i ratarstva te zanemarujući obaveze prema gospodarar tijekom blagdana. Nemali broj kmetova odao se raznom kriminalu (krađa divljači, preprodaja mesa).¹⁴ Propisane su i kazne od tri forinta za kmetove uhvaćene u nedozvoljenom lovu. U slučaju da vlastelin takve kmetove ne kazni, vlastelina bi kaznio vlastelinski sudac. Također kao primjer može poslužiti i *Grobnički urbar* iz 1610. godine na temelju kojeg je Petar Zrinski 18. srpnja 1642. sklopio ugovor s Grobničanima i Bakranima i u njemu navodi da kože i krzna divljači moraju prodavati isključivo njemu; u protivnom slijede kazne.¹⁵ I *Bribirski urbar* iz 1700. donosi neke odredbe koje su vezane uz divljač. Podložnici su mogli ubijati divljač, ali su gospodarar morali donositi propisane dijelove tijela divljači i određeni komad mesa, a ostalo su mogli zadržati.¹⁶ Godine 1729. kralj Karlo III. Habsburški dekretom je potvrdio ono što je na temu lova donio kralj Vladislav II. Jagelović 1504. godine, ali je odredbe na zabranu lova proširio još na sve neplemiće, građane, ali i na vojnike.¹⁷ Regulirano je držanje lovačkih pasa, zatim lov samih plemića na određenu divljač u određeno doba godine, posebno u razdoblju kada se divljač razmnožava. To se također može smatrati i određivanjem svojevrsnog lovostaja. Godine 1751. carica Marija Terezija donijela je *Regulamentum militare* u kojem se propisuje kako, kada i gdje mogu loviti vojni časnici. Također se određuje i lovostaj na divlje svinje u periodu od 2. veljače do 16. listopada te zabranjuje lov na trčke i fazane.¹⁸ Najvažniji i najpoznatiji urbari su *Urbar za Slavoniju*, donesen 15. ožujka 1756. za Virovitičku, Požešku i Srijemsku županiju te *Urbar za Hrvatsku*, koji se donosio u više navrata u razdoblju od 1775. do 1780. i to za Zagrebačku, Križevačku i Varaždinsku županiju. U tim dvama urbarima Marija Terezija potvrđuje da pravo lova pripada isključivo vlasteli, dok se kmetovima strogo zabranjuje. Osim zabrane lova, zabranjeno im je i držanje oružja i lovačkih pasa te, ako budu uhvaćeni na djelu, slijede razne novčane, zatvorske i fizičke kazne, ali i kazne u obliku tlake, primjerice tri dodatna dana tlake na vlastelinovoj

¹² Isto, 89.

¹³ Isto, 92.

¹⁴ Laszowsky, „Pravno-povjestni podatci o lovu u Hrvatskoj,“ 442.

¹⁵ Vidović, *Povjesnica prava lova i lovnog prava kod Hrvata*, 97-98.

¹⁶ Isto, 98.

¹⁷ Laszowsky, „Pravno-povjestni podatci o lovu u Hrvatskoj,“ 443.

¹⁸ Vidović, *Povjesnica prava lova i lovnog prava kod Hrvata*, 102.

zemlji. Urbari su također propisivali da su kmetovi dužni pomagati gospodaru tri dana u godini u lovu na grabežljivce. To se nazivalo lovnom tlakom.¹⁹

Da je lov bio svojevrsna vježba rukovanja oružjem kad nije bilo ratnih djelovanja, potkrepljuje zapis Nikole VII. Zrinskog koji ratne vještine uspoređuje s lovom na zeca: *Kapetan koji ne poznaje karakteristike terena, malo će postići u svojoj nakani jer da bi ulovio zeca, moraš znati: gdje zec leži, kuda će početi bježati i gdje ga trebaš dočekati. Prije svega, potrebno je znati više o kretanju neprijatelja, položaju te gdje postaviti konjanike, gdje pješake, a gdje topove i drugo... saznanja nije dovoljno samo znati u teoriji nego i u praksi, a to se najbolje uči u lovu.*²⁰

Veleposjedi

Lov je pretežno bio vezan za veleposjede, odnosno velike šumske komplekse koji su se nalazili u sklopu njih, no vlastelinstva su se sastojala i od brojnih pašnjaka, livada, oranica, ribnjaka, rijeka i kanala na kojima su ljudi obavljali razne poljoprivredne djelatnosti i gdje se napasao velik broj stoke te se lov uvelike ispreplitao s tim djelatnostima kako bi se također osigurala ekonomska stabilnost veleposjeda. Takva stabilnost veleposjeda proizlazila je iz poljodjelske i stočarske djelatnosti, a koju je nekontrolirano brojno stanje divljači, kako one što se hrani biljnim kulturama, tako i grabežljivaca koji su ubijali stoku, uvelike ugrožavao.²¹

Na prostoru cijele Hrvatske, osim u Vojnoj krajini, bilo je mnogo veleposjeda. Bez obzira na veličinu, bili su podosta prekriveni šumom. U početku su te šume bile zajedničko vlasništvo vlastelina i seoskih općina, ali postupno su se izdvajale kao alodijalno vlasništvo, odnosno postale su vlasništvom vlastelina pa je tako i sama kontrola i provođenje lovova u tim šumama bilo isključivo pravo vlastelina. No, seljaci su još uvijek te iste šume koristili za žirovanje i napasanje svinja koje su koristile istu hranu kao i divlje svinje. Vlastela je često organizirala lovove na divlje svinje s ciljem smanjenja njihove brojnosti te ujedno povećanjem brojnosti domaćih svinja od kojih je imala direktne koristi u vidu ubiranja desetine.²² Veličina šuma uvijek je bila procjenjivana s obzirom na prihode vlastelinstva. Također, nikada se nije mjerila sama površina šuma, te je iz izvora primjetno da su šume bile velike površine koje su bile dom vrlo brojnoj i raznovrsnoj divljači.²³ Kao primjer važno je navesti kako je na posjedima Ugarske komore i nasljednika Nikole Zrinskog na Međimurskom vlastelinstvu izbrojano 13 šuma čija približna površina iznosi 2600 jutara.²⁴ Kao primjer može se navesti i kotar Donja Stubica čija je ukupna površina iznosila 56 828 jutara, a od toga 26 040 jutara otpada na šume što je skoro 50 posto.

Neka od većih vlastelinstva koja se mogu pronaći u izvorima i literaturi

¹⁹ Isto, 104-106.

²⁰ Darko Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih* (Zagreb: Meridijani, 2016), 287.

²¹ Martin Knoll, „Hunting in the Eighteenth Century. An Environmental History Perspective,“ *Historical Social Research* 29/3(2004): 13.

²² Isto, 15.

²³ Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj*, 663-664.

²⁴ Isto, 663.

su Međimursko i Ozaljsko vlastelinstvo, Vrbovec, Rakovec, Božjakovina i Medvedgrad kojima su gospodarili Zrinski, Samoborsko, Jastrebarsko, Okičko i Cesargradsko vlastelinstvo i vlastelinstvo Kravarsko kojima vladaju Erdődyji, a tu su još i posjedi Zagrebačkog kaptola itd. Uz Međimursko vlastelinstvo, koje je bilo u posjedu obitelji Zrinski, održavali su se brojni lovovi na mnoge vrste divljači, a zanimljivo je da je sačuvano mnogo opisa tih lovova, tehnika i spomena divljači o kojima će biti riječ u nastavku teksta. Veći posjedi koji su sadržavali velike šumske komplekse kada je u pitanju Slavonija su: Podvinci, Virovitica-Slatina, Virovitica-Pakrac, Valpovo i Belišće, Našice, Kutjevo, Belje itd.²⁵ Oni su bili pod vlašću poznatih plemićkih obitelji Schaumburg-Lippe, Pejačević, Drašković... Tu se najviše ističe Belje u Baranji čiji su vlasnici organizirali velike lovove do raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918, na kojima su sudjelovali brojni uglednici iz cijele Monarhije među kojima i članovi carske kuće i ministri Dvorske komore. Ovaj je posjed car Leopold I. dao vojskovođi Eugenu Savojskom kao nagradu za pobjedu nad Osmanlijama 1697. kod Sente. Posjed je 1736. potpao pod vlasništvo Dvorske komore u Beču, a od 1780. pa do 1918. bilo je u rukama Habsburgovaca. Belje je 1883. imalo površinu 109 062 jutra, odnosno obuhvaćalo je 30 % Baranjske županije.²⁶ Međutim, zbog sve teže financijske situacije, plemstvo je bilo primorano krčiti i prodavati šume što je smanjivalo lovne površine te se hitno krenulo s donošenjem zakona o gospodarenju šumom i lovnog zakona.²⁷

Divljač

U divljač se ubrajaju sve životinje koje obitavaju u divljini, u šumama i na poljima, a čovjek ih nije pripitomio, uz napomenu da se nalaze u zakonima o lovstvu te je lov na njih dozvoljen. Najpoznatije zvijeri koje se nalaze u hrvatskim šumama su mrki medvjed, vuk, ris, čagalj, divlja mačka, lisica, kuna zlatica, kuna bjelica, tvor, lasica, jazavac. Najpoznatije vrste sisavaca-papkara su divlja svinja, obični jelen, srna, divokoza, muflon. Od ptica su svakako najznačajniji obični fazan, tetrijeb gluhan, tetrijeb ruževac, prepelica, trčka-jarebica, šljuka, patka gluha, kržulja, kreketaljka, žličarka, pupčanica i glavata patka, divlja guska, divlji golub i divlja grlica. Tu su također i divlji zec, divlji kunić, vidra, dabar i puh. Izvori i literatura navode pomalo sve gore navedene vrste.²⁸

Prva zakonska odredba koja se tiče lova u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu, koju je 1504. donio kralj Vladislav II. Jagelović, a u kojoj kmetovima zabranjuje lov na svu divljač na prostoru kraljevstva, od divljači spominje jelene, srne, zečeve, veprove, fazane, trčke i lještarko.²⁹ *Bribirski urbar* iz 1700. godine u odredbama

²⁵ Kolar-Dimitrijević, „Lov i plemstvo u Hrvatskoj i Slavoniji,“ 45-46.

²⁶ Isto, 46-47.

²⁷ Isto.

²⁸ Navedena divljač i danas obitava u hrvatskim šumama i na livadama i poljima, samo što medvjede, vukove i risove nalazimo u lovištima Like, Gorskog kotara i Dalmacije, jelen je postao stanovnik poplavnih posavskih i slavonskih šuma, a tetrijeb gluhan obitava samo u Gorskom kotaru.

²⁹ Vidović, *Povjesnica prava lova i lovnog prava kod Hrvata*, 92. Lještarka je vrsta ptice slična trčki (jarebici) koja obitava u sjevernijim, odnosno hladnijim predjelima

spominje kamenjarke, zeca, divlju svinju, medvjeda, lisicu, kunu i kunu bjelicu.³⁰

U dokumentu *Regulamentum militare* kojeg je Marija Terezija donijela 1751. spominju se fazani, trčke i divlje svinje. Također, vrlo je značajan opis lova Evlije Čelebije u kojem se spominju srne, divlje svinje, medvjedi, divlje ovce (mufloni), divlje koze (divokoze), lisice, vukovi, čagljevi, risovi, zečevi.³¹ Meso ulovljene divljači pripremalo se na dvorovima plemića na razne načine. Najčešće se pripremala zečetina, srnetina i razne ptice, a u posebnim prigodama pripremala bi se divlja svinja i to njena glava začinjena raznim začинима (šafiran, đumbir, luk, papar, sol, vino).³²

Što se tiče broja divljači u vlastelinskim šumama, on se utvrđivao na dva načina: 1. samim promatranjem divljači i zapisivanjem njezina brojčanog stanja, 2. prebrojavanjem odstrijeljene divljači nakon lova što dakako nije bilo previše prakticirano budući da se prije samoga lova nije mogao planirati broj divljači koja će se odstrijeliti.³³ Također, mogu se pratiti i žalbe seljaka vlastelinu da im je divljač uništila usjeve ili da su grabežljivci usmrtili stoku, na što bi vlastelin slao inspekciju koja bi utvrđivala štetu, ali i brojnost divljači za koju je utvrdila da je štetu počinila te bi se razmjerno tome organizirao lov s ciljem smanjenja brojnosti te iste divljači.³⁴ Dakako, te se brojke moraju uzeti s rezervom jer svaka divljač migrira na dnevnoj bazi, a pogotovo jeleni i divlje svinje. U to vrijeme izlovljene su brojne populacije velikih zvijeri kao što su medvjedi, vukovi i risovi, prvenstveno zbog toga što su nanosili gospodarsku štetu seljacima, pa tako i plemićima, ubijajući stoku od čijeg su uzgoja i prodaje veleposjedi često živjeli, odnosno što im je donosilo veće prihode. Vuk kao divljač otvorenih stepa, na kojima je lovio velika krda papkara, pritiskom čovjeka, širenjem poljoprivrednih površina i povećanjem broja stoke koja se napasala na tim stepama i pašnjacima, počeo se povlačiti u šume kao mirnije dijelove ekosustava. No, ulaskom čovjeka i stoke u šume, smanjio se broj divljači koja mu je bila primarna prehrana, pa se vuk okrenuo lovu na lakši i brojniji plijen, stoku, zbog čega je percipiran kao štetočina pa je u brojnim hrvatskim i slavonskim šumama izlovljen, što se također da iščitati i iz opisa lova Evlije Čelebije.³⁵ Nestajanje tih vrsta dakako treba pripisati i tome da je plemstvo uživalo prikupljajući trofeje divljači poput krzna medvjeda i vukova ili rogova jelena i kljova divljih svinja, koji su služili kao ukras i kao predmet hvalisanja pred drugim plemićima i rasprave s njima o temama povezanim s lovom i divljači.³⁶

Europe, Azije i Amerike, to nam pak govori da je klima onda bila znatno hladnija, odnosno da je kako Europom tako i Hrvatskom vladalo malo ledeno doba. Danas lještarko više nema u hrvatskim lovištima, ali se spominje u literaturi za polaganje lovačkog ispita baš zato što je nekad obitavala na našem prostoru i mogla bi se vratiti ako dođe do klimatskih promjena.

³⁰ Vidović, *Povjesnica prava lova i lovnog prava kod Hrvata*, 99.

³¹ Evlija Čelebija, *Putopis: odlomci o jugoslavenskim zemljama*, preveo, uvod i komentar napisao Hazim Šabanović (Sarajevo: "Veselin Masleša", 1973), 250.

³² Darko Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih*, 374-381.

³³ Knoll, „Hunting in the Eighteenth Century“, 22.

³⁴ Isto, 23.

³⁵ Robert Delort, Francois Valter, *Povijest europskog okoliša*, prev. Vesna Pavković (Zagreb: Barbat, 2012), 130.

³⁶ Isto, 57.

Tijek lova, tehnike, oružje

U lov se moglo ići na tri načina – na konjima, pješke ili čekajući divljač. Za lov konjima, konje je trebalo školovati da slušaju jahača, a to je bio dugogodišnji i mukotrpan posao, ali na kraju je čovjek dobio ono što mu je trebalo – prijevozno sredstvo i prestiž te pomagača u ratovima i lovu. Zrinski su iznimno cijenili konje, što je vidljivo iz raznih pisama koja su razmjenjivali s drugim velikašima, a čija su tema bili konji. O tome govori pismo Franje Batthyányja Nikoli Zrinskom u kojem ga moli da mu proda dobrog i poslušnog konja koji će se moći pokloniti caru.

Ali u lov na konjima nije se moglo ići bez dobrih pasa goniča. Čopori kopova (pasmina goniča) bili su smješteni u štenarama tik do štala s konjima. Psi su bili naučeni da na zvuk roga počnu goniti divljač. Čopor je predvodio majstor-čopora sa psetarima koji su također jahali na konjima i kada bi psi podigli divljač, oni bi ju gonili prema plemićima na odstrel.³⁷ Plemstvo je posebno voljelo hrtove, kao posebno izdržljivu pasminu pasa koja je mogla dugo goniti divljač. Plemići bi puštali pse, koje su posebno voljeli, da zajedno s njima obitavaju na zatvorenim i toplim dvorovima. Kada se kretalo u lov s njima, plemići bi se na konjima okupili na nekom mjestu gdje je započinjao lov. Ako bi mjesto bilo udaljenije, prevozili bi ih kolima. Hrtovima su lovili jelene, vukove, medvjede, risove, srne, zečeve i lisice. Međusobno su također razmjenjivali pse jer su držali do njihovog uzgoja. To je također vidljivo u pismu koje je Nikola VII. Zrinski 17. listopada 1638. uputio Adamu Batthyányju gdje ga podsjeća neka izvrši obećanje da će mu poslati par hrtova.³⁸

Sokolarstvo je, kao način lova, bilo vrlo cijenjeno kod plemstva jer im je na putovanjima priskrblijvalo meso prepelica i zečeva. Ljudi koji su znali obučavati sokolove i ostale ptice grabljivice za lov bili su traženi i dobro plaćeni. Na dvorovima su boravili ptičari koji su vodili brigu o tim pticama. Poklanjanje sokola bilo je od iznimne časti i najčešće ga se darivalo kralju kako bi mu se dodvorilo. Osim sokolova, u lovu su se koristili i kobci, jastrebovi, orlovi i škanjci. Tako je Nikola Zrinski 1562. na poklon, od grofa Krištofa Batthyányja, dobio škanjce.³⁹ Uz sokolove i ptice grabljivice, u lovu na ptice koristili su se i psi ptičari-vižle. Oni su markirali i podizali ptice koje bi zatim sokolovi lovili, a plemstvo je uživalo u gledanju.

Evlija Čelebija u svom djelu *Putopis* opisao je kako je izgledao lov na imanju Nikole VII. Zrinskog kada je 1660. boravio kod njega. Navodi kako je u lov krenulo mnogo konjanika i pješaka naoružanih puškama i kopljima, a na kolima su vukli topove. Kada su stigli na odredište, ljudi koji su gonili divljač zapucali su iz topova te su počeli proizvoditi i ostalu buku kako bi natjerali divljač u bijeg. Uplašena se divljač skupila na nekoj krčevini gdje su ju okružili mrežama da ne pobjegne. Bilo je mnogo medvjeda, vukova, lisica, čagljeva, jelena, srna, zečeva, divljih ovaca i koza. Ban je tada dao znak i ljudi su počeli

³⁷ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih*, 281.

³⁸ Isto, 287.

³⁹ Isto, 288.

ubijati divljač. Nakon što je lov završio, u zahvalu divljači i uspješnom lovu bila je priređena velika zabava.⁴⁰ Kod lova na ptice najčešće su se koristile mreže različitih promjera okana s obzirom na to koje se vrste lovilo i razne klopke kojima su se lovili fazani, prepelice, trčke. Tu su morali sudjelovati kmetovi kojima je to bila obavezna tlaka.

Lov s puškama bio je kompliciraniji i pripreme su trajale duže. U njemu su sudjelovali tjerač hajke, mnogo ljudi s puškama koje su pratili sluge i psetari koji su vodili goniče-kopove. Svi su oni poslani naprijed u šumu da potjeraju divljač. Iza vatrene linije bile su razvučene mreže. Lovci su zauzimali svoje položaje, svaki je imao po dvije puške; jedna je bila rezerva. Pucalo se obično iz stucz-puške, teršenjke i poljske puške. Ako bi divljač slučajno pobjegla ranjena, puštali bi se krvosljednici da ju pronađu i ulove. Divljač koja bi se ulovila u mreže dokrajčivala bi se s obzirom na veličinu – krupnija zrnom iz puške, a sitniju bi sluge umlatili štapovima.⁴¹ Što se tiče puhova, njih je mogao loviti tko je htio, ali je za ulovljene puhove trebao plaćati ili određenu novčanu svotu ili davati gospodaru 12 puhova godišnje. Puhove se lovilo pomoću zamki koje se postavljalo na rupe u kojima su obitavali te bi oni iz znatiželje ili namamljeni nekom hranom zalazili u njih i ne bi više mogli izaći van.⁴²

Međutim, lovovi nisu bili dječja igra i koliko god organizacija bila dobra, divljač je nepredvidiva, pogotovo kada je ranjena. O tome nam svjedoči poznati slučaj pogibije bana Nikole VII. Zrinskog u lovu na vepra 18. studenoga 1664. Naime, ban je pošao za ranjenim veprom s nekoliko sluga, ali ga je vepar napao i nasmrtno ranio te je ban umro na mjestu. Bio je to velik gubitak za Hrvatsku i Slavoniju jer je ban bio iskusan ratnik i dobar gospodar svojim ljudima.⁴³ Nikolina smrt još je uvijek nerazjašnjena i uz nju se vežu brojne kontroverze, čak i ona koja govori da je njegovo ubojstvo naručio bečki dvor.

Zaključak

Lov je djelatnost kojom se čovjek bavi od svoje najranije povijesti. Međutim, lov se ne može percipirati samostalno bez uzimanja u obzir samog procesa očuvanja šuma, stvaranja poljoprivrednih površina, uzgajanja stoke na pašnjacima i u šumama gdje je također obitavala i divljač. U tim slučajevima do izražaja dolazi ekohistorija koja se bavi proučavanjem svih navedenih aspekata kako bi donijela zaključke o određenoj temi, baš kao što je primjerice i tema ovoga rada. Kako je vrijeme promicalo, tako je i čovjek usavršavao lov. Što je društvo postajalo kompleksnije, tako se mijenjala čovjekova percepcija prema lovu. Ljudi, odnosno plemići koji su imali pravo lova, donosili su razne regulative, zakone, urbare kojima se reguliralo lovstvo i lov, određeni lovostaji, dozvoljene tehnike i oružje. Kmetovima i građanima bilo je zabranjeno baviti se lovom do 1848. kada je kmetstvo ukinuto. Divljač koja je obitavala u lovištima Hrvatske i

⁴⁰ Čelebija, *Putopis: odlomci o jugoslavenskim zemljama*, 250.

⁴¹ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih*, 297-298.

⁴² Dejan Zdravec, „Urbarijalni zapisi o lovstvu na območju med Savo in Sotlo v prvi polovici 17. stoletja,“ *Ekonomska i ekohistorija : časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša* 5 (2009): 110-111.

⁴³ Varga, *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih*, 301.

Slavonije u vrijeme ranoga novog vijeka obitava i danas, no prevelikim izlovljavanjem i utjecajem čovjeka u vidu agrarnih zahvata, iz kontinentalnih šuma nestale su velike zvijeri poput medvjeda, vukova i risova koji su se povukli na više nadmorske visine gdje i danas obitavaju. Oduvijek se na svim vlastelinstvima pazilo kako se odnosi prema divljači, u koje vrijeme će se loviti koja divljač, tko će loviti i na koji način će se loviti, koji se psi mogu koristiti u lovu i što će se raditi s ulovljenom divljači jer je divljač oduvijek označavala neku vrstu prestiža i bogatstva. Mnoge tekovine toga razdoblja vezane uz lov ostale su aktualne do današnjih dana, kao baština suvremenih lovačkih društava.

Bibliografija

Izvori

Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*. Zagreb: JAZU, 1980.

Čelebija, Evlija. *Putopis: odlomci o jugoslavenskim zemljama*. Preveo, uvod i komentar napisao Hazim Šabanović. Sarajevo: "Veselin Masleša", 1973.

Kolar-Dimitrijević, Mira, Elizabeta Wagner. „Lov i plemstvo u Hrvatskoj i Slavoniji.“ *Ekonomska i ekohistorija : časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša* 5 /1 (2009): 44-58.

Laszowsky, Emilije. „Pravno-povjestni podatci o lovu u Hrvatskoj.“ *Šumarski list* 8 (1900): 439-445.

Varga, Darko. *Hrana, kuhinja i blagovanje u doba Zrinskih*. Zagreb: Meridijani, 2016.

Vidović, Mladan. *Povjesnica prava lova i lovnog prava kod Hrvata*. Split: Columna, 2009.

Zadravec, Dejan. „Urbarijalni zapisi o lovstvu na območju med Savo in Sotlo v prvi polovici 17. stoletja.“ *Ekonomska i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša* 5/1 (2009): 101-114.

Literatura

Darabuš, Stjepan, Ivica-Zvonko Jakelić, Darko Kovač. *Osnove lovstva*. Zagreb: Hrvatski lovački savez, 2008.

Delort, Robert, Francois Valter. *Povijest europskog okoliša*. Prevela Vesna Pavković. Zagreb: Barbat, 2002.

Knoll, Martin. „Hunting in the Eighteenth Century. An Environmental History Perspective.“ *Historical Social Research* 29/3(2004): 9-36.

Hunting in Civil Croatia in the Early Modern Age

Abstract:

In this paper, the author deals with the issue of hunting in the area of Civil Croatia in the early modern period. In the introductory part, he introduces the reader to the text itself and the reasons for writing it. In the main part of the text, he starts with a brief overview of the history of hunt and hunting in Croatia and Slavonia, through which he deals with the topic of large estates on which hunting figured prominently as an activity and pastime. Presenting data on game species that lived on hunting grounds in Croatia and Slavonia and describing the hunting techniques, weapons and its purpose, the importance of hunting in the early modern period is emphasized.

Keywords:

hunting, large estates, game, hunting techniques, weapons, Croatia, Slavonia